

**Fizyokrasi Doktrini, Tartışmalar ve Maliye
Physiocracy Doctrine, Discussions and Public Finance**

Şahin AY

Siirt Üniversitesi Kurtalan Meslek Yüksekokulu Maliye Programı
sahinay@siirt.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3036-2155>

ÖZET

Fizyokrasi fikri 18. yüzyılda Fransa’da ortaya çıkmıştır. François Quesnay önderliğindeki Fizyokrasi okulu, temelde İngilizlerin sahip olduğu zenginliklerin Fransa’da olmamasının nedenlerini sorgulayıp analizler geliştirmişlerdir. Fizyokrasi’nin mali literatüre kattığı en önemli fikirlerden biri tek vergi sistemidir. Tarım sektörünün en verimli sektör olduğunu savunup sadece o sektörden vergi alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Devletin ekonomiye müdahalesi tartışmaları kapsamında “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” düşüncesini ortaya atmışlardır. Ayrıca doğal düzen savunucularıdır. Devlet kademesinde fikirlerinin tartışılmasında Quesnay’ın kral hekimi olması etkili olmuştur. Bununla birlikte Turgot’un maliye bakanı olması Fizyokrasi kapsamındaki fikirlerin temsiliyetini sağlamıştır. Fizyokrasi pek çok mali ve ekonomik olay kapsamında sonraki yıllarda ortaya çıkan ekonomik ve siyasi doktrinlere fayda sağlamıştır. Liberalizm, Klasik İktisat, sınıf çıkarları kapsamındaki doktrinler ile serbest ticaret kapsamındaki doktrinler, Fizyokrasi’nin katkı sağladığı düşünce sistemleri arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fizyokrasi, François Quesnay, Anne Robert Jacques Turgot, Vergi

ABSTRACT

The idea of Physiocracy emerged in France in the 18th century. In the Physiocracy school led by François Quesnay, they questioned the reasons for the lack of wealth in France that the English had and developed analyses. One of the most important ideas that Physiocracy added to its financial literature was the single tax system. They argued that the agricultural sector was the most productive sector and stated that only that product should be taxed. They put forward the ideas of “let them do it, let them pass” within the scope of discussions on state intervention in the economy. They were also advocates of natural order. Quesnay’s position as the royal physician was influential in the discussions on expansion at state levels. However, Turgot’s position as finance minister ensured his representation within the scope of Physiocracy. Physiocracy benefited the economic and political doctrines that emerged in the years following many financial and economic events. Liberalism, Classical Economics, doctrines within the scope of class interests and doctrines within the scope of free trade are among the thought systems that Physiocracy contributed to.

Keywords: Physiocracy, François Quesnay, Anne Robert Jacques Turgot, Tax

GİRİŞ

Devletin toplumsal tüm durumlarda alacağı pozisyon oldukça önemlidir. Bununla birlikte devletin bireyler için ne ifade ettiği bireylerin ve devletlerin birbirlerinden karşılıklı olarak neler beklediği sürekli tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalar devletin ekonomiye müdahalesi ve ekonomideki etkinliği kapsamında da özellikle 16. Yüzyıldan itibaren bilimsel doktrinler kapsamında tartışılmıştır. Merkantilizmin ekonomide devlet müdahalesini savunan ve değerli maden biriktirmenin ekonomi politikalarının hedefi olduğunu belirten görüşlerinin karşısına, Fizyokratların 18. yüzyıldaki ekonomi doktrini çıkmıştır. François Quesnay önderliğindeki bu okul hem vergi sistemi özelinde hem ekonomideki düzen ve devlet müdahalesi kapsamında pek çok analizde bulunmuşlardır. Daha sonra Turgot aracılığı ile fikirlerinin belirli bir kısmının temsiliyet hakkı bulması Fizyokratlar'ın ekonomi ve maliye tarihindeki önemini arttırmıştır. Adam Smith'in fizyokratlardan etkilenmesi hatta Ulusların Zenginliği kitabını Quesnay'a ithaf etmesi Klasik iktisadi düşüncenin de Fizyokrasi felsefesinden etkilendiği düşüncesini getirmiştir. Pek çok kaynak Fizyokrasi'nin, Merkantilizm'e karşı geliştirilen antitezlerinin tüm maliyeyi kapsayan bakış açısı ile birlikte, maliye biliminin doğuşu olarak ifade etmektedirler. Fizyokrasi bununla birlikte hem toplumsal olayları hem ekonomik yaklaşımları hem de maliye bilimi kapsamında sonraki dönemde yapılacak pek çok olaya ışık tutmuştur. Bu çalışma kapsamında öncelikle son dönem Fizyokrasi kapsamındaki literatür taramasına yer verilmiştir. Ardından devlet olgusuna, tarihe yön veren sosyal bilimcilerin görüşleri kapsamında bakılmıştır. Fizyokrasi'nin temelde ne anlattığı, François Quesnay'ın maliye tarihi açısından niçin önemli olduğu ve Turgot'un Fizyokrasi ile olan ilişkisinin maliye teşkilatının tepesindeki görevindeki tezahürü ve ardından Fizyokrasi'nin etkilediği toplumsal ve ekonomik olayların yansımalarına çalışmada yer verilmiştir.

1. Literatür Taraması

Fizyokrasi kapsamında literatür incelendiğinde hem Fizyokrasi doktrinin oluşmasına neden olan düşünürlerin çalışmalarına hem de bu çalışmaları analiz eden çalışmalara rastlanılmıştır. Bu kapsamda çalışmaların bir kısmı direkt olarak Fizyokrasi'yi ve Fizyokrasi'nin önemli temsilcilerini analiz ederken bazı çalışmaların ise Fizyokrasi'nin diğer mali doktrinler ile ilişkisini incelediği görülmüştür. Bununla birlikte Fizyokratların görüşlerinin toplumsal olaylar üzerindeki etkileri ve Fizyokratların esin kaynaklarının neler olduğunu inceleyen çalışmalara da rastlanılmıştır.

Kaymak (2005) çalışmasında Adam Smith'in Fizyokrasi ile ilişkisini incelemiştir. Adam Smith'in Fizyokrasi'den ciddi derecede etkilendiği hatta Smith'in ileri fizyokrat ya da post fizyokrat olarak anılabileceği sonucuna varılmıştır.

Alp ve Karakaş (2011) çalışmalarında Fizyokrasi'nin ortaya koyduğu tek vergi sisteminin ve ekonomi-doğal düzel ilişkisinin hem ortaya çıktığı dönemdeki yansımalarını hem de sonraki iktisadi akımları nasıl etkilediğini incelemişlerdir.

Eren (2015) çalışmasında 18. yüzyıl Avrupası'nda Fizyokrasi kapsamındaki fikirlerin ortaya çıkmasındaki süreçleri açıklamaktadır. Bununla birlikte Fizyokrasi'nin Fransız Devrimi'ne dolaylı olarak etki ettiği ifade edilmektedir.

Faccarello (2016) çalışmasında fizyokrat olup olmadığı tartışmalı olan ama Fizyokrasi okulu ile yakın ilişkiler içerisinde olan Turgot'un eserlerini ve maliye bilime kattıklarını hem sosyal hayat hem de Fransız ekonomisi kapsamında incelemiştir.

Günay, Türkmen ve Özbek (2018) çalışmalarında klasik fiziğin, iktisata ilk uyarlaması olarak kabul ettikleri Fizyokrasi doktrinini doğa bilimleri ve ekonomi ilişkisi olarak incelemişlerdir. Fizyokrasi'nin tarımı ön plana çıkararak sorunlu sosyal ve ekonomik düzene yaklaşımına yer verilmiştir.

Ağdemir (2019), çalışmasında Fizyokrasi tarihini ve yaklaşımlarını incelerken mutlak monarşi üzerinden çok detaylı çözümlemeler yapmıştır. Bununla birlikte Fizyokrasi kapsamında vergi oranı, vergi tahsili, vergi konusu, vergi mükellefi gibi önemli vergi kapsamlı konuları da incelemiştir.

Berg (2021) çalışmasında bir süredir tartışma konusu olan Quesnay'ın Çin siyasi tarihinden etkilenip etkilenmediği konusunu incelemiştir. Bu hususta Quesnay'ın Çin hakkında araştırmalar yaptığına dair çok az kaynak olduğu bu kaynaklardan bağımsız olarak ekonomik analizlere vardığı sonucuna ulaşmıştır.

2. Devlet Kavramına Bakış ve Ekonomi

İlkel toplumlardan bu yana insanoğlunun kendisi ve çevresi ile olan ilişkisi büyük önem taşımaktadır. Herhangi bir olgu bireyi tehdit etmeye başlayınca hemen kendi varlığını koruma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Yüzyıllar boyunca insanoğlu varlığını devam ettirebilmek ve ayakta kalmak adına farklı çözümleri denemek durumunda kalmıştır. Bireylerin birbirleriyle ilişkilerinde uyulması gereken kuralların neler olduğu veya gücünün kendi gücünün farkına vardktan sonraki süreçte uyulması gereken kurallara yaklaşımı pek çok toplumda farklılık göstermiştir. Tarih boyunca var olmuş medeniyetlere dair kalan yazılı ve görsel eserler incelendiğinde çok eski çağlardan beri devlet olgusunun olduğu ve belirli kurallar çerçevesinde bireylerin yaşadığı bilinmektedir. Fakat devlet kavramının ilk defa ne zaman ortaya çıktığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Sümerlerin Urgakina Kanunları ulaşılan en eski yazılı kanunlar arasında yer almakla birlikte ilgili kanunlarda devletin toplumu nasıl şekillendirdiği, mülkiyet hakkı ile adam öldürmek, hırsızlık yapmak gibi suçlarda nasıl cezalandırılacaklarına yer verilmiştir.

Toplumsal hayat içerisinde devlet olarak adlandırılan örgütün bazı mal ve hizmetleri üretmek durumunda kaldığı bilinmektedir. Devletlerin bu mal ve hizmetleri kendisinin üretmesi ya da dışardan edinmesi arasında temelde bir fark bulunmamakla birlikte asıl tartışılan durum üretim kararlarına yön veren kaynağın ne olduğu olmuştur. Bugünkü devletlerin ortaya çıktığı 15. ve 16. yüzyıllarda daha basit ve daha az fonksiyonlu devlet yapıları liberal politikalar uyguladıklarında küçük kalmışlardır (Özbilen, 2010: 76-77). Devlet olgusu, kölelik düzeni kapsamında kölelerin sayıca çok fazla artması neticesinde zorunlu bir baskı olarak ortaya çıkmıştır. Antik Yunan'dan, 19. yüzyılda Hegel'e kadar pek çok büyük filozof bu olgunun üzerinde düşünüp fikir beyan etmişlerdir (Hançerlioğlu, 2012a: 304). John Locke, doğa durumunda tüm bireylerin doğanın sağladığı imkanlardan eşit biçimde yararlanma haklarının olduğunu ve ortak mülkiyet düzeninin var olduğunu ifade etmektedir. Locke devlet olgusu konusunda da devletin; yaşam, mülkiyet ve özgürlük gibi temel hakları koruması gerektiği, bireylerin güvenliklerini sağlaması gerektiğini, devletlerin ayrıca kanunlar ile yönetilmesi gerektiğini belirtmiştir (Susam, 2009: 2). Hegel (1770-1831) devleti ahlak idaresinin en yüksek hale gelmesi olarak ifade etmekle birlikte

devletin genel irade ve bireysel iradenin kaşı karşıya geldiği yer olarak görmektedir. Burada ifade edilmek istenen bireylerin kişisel çıkarlarının genel çıkarlar ile sentezlenmesi halidir. Devletin tüm bireylerin iradeleri toplamından oluşmadığı tanrısal bir irade ve canlı bir bütün olduğunu ifade etmiştir (Sarica, 1973: 162-163). John Stuart Mill ise aydın bir seçmen kitlesi olması durumunda iyi bir devlet yaratılacağını belirtmiştir. Bununla birlikte faydanın öne çıkabilmesi adına engellerin kalkması gerektiği ve tam özgürlüğün olması gerektiği fikrini savunmuştur (Susam, 2009: 4).

Ekonomi ve devlet ilişkisi ile ilgili ise pek çok farklı yaklaşım bulunmaktadır. Kimi kaynaklar ekonomi tarihinin neolitik dönem uygarlıkları ile başladığını ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre ekonomik faaliyetlerin devlet ağırlığı ile yapılması bir kırılımın neticesinde ortaya çıkmıştır. Neolitik çağda devlet örgütü belirli bir zamanın ardından ortaya çıkmıştır. Akabinde temel insani faaliyetlerden olan tüketim ile birlikte artı değer meydana gelmiştir. Tarih öncesi devirlerden biri olan maden devri ilk defa kent devletlerinin kurulduğu, krallıklar arasında ticaretin olduğu, metalik para sisteminin ilk örneklerinin olduğu bir dönemdir (Eğilmez, 2022: 16-21). İbni Haldun; devletlerin ilk olarak güvenlik ve korunma amaçları kapsamında ortaya çıkmış olduğunu sonrasında kurumsal örgütlenme ile birlikte ekonomi kapsamında sorumluluklar almaya başladığını belirtmiştir. Zaman içerisinde ekonomi ile ilgili ortaya çıkan durumlar ekonomi ile ilgili devletin alması gereken sorumluluğu ve görevleri üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir (Ener, Demircan, 2006: 196). Devletin ekonomiye müdahalesi tartışmaları kapitalizmin yaygınlaşması ile daha çok tartışılmıştır. Dünya’da kapitalizmin doğuşundan bu yana gerçekte bir dünya sistemi olduğu, sermayenin birim sürecinde devletlerin sınırlarından bağımsız bir birikim olacağı bilinmektedir. Karl Marx’ın Kapital’in başında ifade ettiği zenginliğin olağanüstü mal birikimi ifadesi kapitalistlerin sınır tanımaksızın kâr elde etme amaçlarını ifade etmektedir (Yeldan, 2022: 13). Devletin ekonomiye müdahalesinin en hararetli tartışmalara sahne olduğu 18. yüzyılda ilk olarak Merkantilizme karşı bir eleştiri olarak ortaya çıkan Fیزیokratların fikirleri de büyük önem arz etmiş ve maliye bilimi adına bir milat olmuştur.

3. Fیزیokrasi neyi savunuyor?

Ekonomik faaliyetlerin temel amacı insanların ihtiyaçları olan mal ve hizmetlerin karşılanması durumudur. Bu mal ve hizmetler kamu ekonomik kesimi ve özel kesim tarafından üretilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde ilk olarak özel kesim; temel itibarıyla bireylerin yeme, içme, giyinme gibi ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemekle yetken kamu hizmetleri ise adalet ve savunma başta olmak üzere toplumsal özellikleri olan diğer hizmetleri karşılamak hedefindedir (Pehlivan, 2015: 17). Ekonomi temelli doktrinlerin ortaya çıktığı dönemlerdeki sosyal ve siyasal süreç ile bağlantılı olduğu ve bu doğrultuda eğilimler taşıdıkları bilinmektedir. Merkantilizm örneğinde de bu durum geçerlidir. Ulaşım teknolojisindeki yenilikler ticaretin gelişmesine neden olmuş ve merkantilizm de feodalizmin dayandığı tarım sektörünü pek önemsememiş ve monarşiyi övmüştür. Fیزیokrasi ise 18. yüzyılda Fransa’da tarım sektörünün istenilen düzeyde olmadığı, aynı zamanda ülkenin siyasal ve ekonomik çalkantılar yaşadığı bir dönemde ortaya çıkmıştır (Günay, Türkmen ve Özbek, 2018: 52). Fیزیokratlar adlarını doğa anlamındaki pyhsis ve güç veya düzen anlamında kullanılan krates kelimelerinden almışlardır. Ekonomi biliminin ilk bilimsel kurucuları olarak bilinen Fیزیokratlar için tarihte ilk defa aynı zamanda ekonomici sözcüğü kullanılmıştır. Bu doktrine katkıda bulunan arasında başta Quesnay olmak üzere, Baudeau, Turgot, Mirabeau, Dupond de Nemours, Le Trosne, Mercier de la Riviere,, Vincent de Gournay ve Victor Riqueti gibi önemli isimler bulunmaktadır. Fیزیokrat okulunun isim babası ise Pierre Samuel du

pont de Nemours'tur (Hançerlioğlu, 2012b: 172). Pont de Nemours ekonomik düşünce sistemi kapsamında önemli bir şahsiyettir. Milletlerin zenginliğinin temelinde toprak ve tarımsal üretimin önemini savunmuştur.

Fransa'da ekonomik koşullarda 16. ve 17. yüzyılda yaşanan olumlu gelişmelerin 18. yüzyılda sona ermesi bazı değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Fransa'da o dönem yaşayan aydınların, devlet müdahaleciliğine hem ekonomik hem de sosyal hayatta karşı çıktıkları girişimler olmuştur. Bu hareketlerin en önemli sebepleri arasında da tarım kesiminin önemini koruması, soyluların devlet egemenliğine alınması ve tüccar olan halk kesimlerinin zenginleşme sürecidir. Bununla beraber İngiltere'de ortaya çıkan pozitif ekonomik gelişmelerin Fransa'da ortaya çıkmaması eleştirileri beraberinde getirmiştir (Susam, 2009: 8). Yine bu dönemde Fransa'da toprak temelli pek çok vergi mevcuttur. Bu vergilerin yükü ise tarım ile uğraşan çiftçilerdedir. O dönem için önemli bir tarım ülkesi pozisyonunda bulunan Fransa; yoksulluğun ve sefaletin arttığı bir yer olmuştur. Bu durumu gören Fizyokratlar vergi sisteminin sadeleştirilmesini, ödeme gücü olan bireylerden vergi alınması gerektiğini ve tüm vergilerin kaldırılarak tek bir verginin olduğu bir vergi sistemini savunmuşlardır (Şen, Sağbaş, 2017: 83-84). Fizyokratlar net hasılanın tarım sektöründe oluştuğunu öne sürmektedirler. Bir mısır tanesinden çok fazla mısır üretilebileceğini ama sanayi sektöründe var olan hammadde kadar mal üretilebileceğini savunmuşlardır. Sanayi sektörü kapsamında hammaddenin başka bir hammaddeye ya da mala çevrilebildiği fazlalık üretiminin söz konusu olmadığını savunmuşlardır. Üretimi fazlalık oluşturmak olarak gören bu görüş; sanayi mallarının da faydalı olduğunu fakat refah için tarımsal üretimin artması gerektiğini belirtmiştir (Tüleykan, 2010: 90). Fizyokratların savunduğu tek vergi sisteminin öncüsü Vauban'dır. 18. yüzyılda yazdığı Kral Öşür adlı eserinde tüm vergilerin kaldırılması gerektiğini alternatif olarak da kazançlar üzerinden %3-%10 aralığında bir vergi alınmasını önermiştir. Bununla birlikte bazı tamamlayıcı vergilere de yer verilebileceğini belirtmiştir. Fakat bu görüş o dönemde çok ciddi bir ilgi görmemiştir (Nadaroğlu, 2011: 37). Vauban; Fransız maliyesi için oldukça önemli bir isimdir. Günümüzde Ministère de l'Économie, des Finances et de la Souveraineté industrielle et numérique olarak ifade edilen Fransa Ekonomi ve Maliye Bakanlığı'nın bulunduğu alanda yer alan beş binadan biri Vauban binası olarak adlandırılmaktadır.

Fizyokratların doğal düzen fikirleri insanoğlunun iradesi ile ortaya çıkan yapay bir düzenin karşıtıdır. Doğal düzene yaklaşımları, o dönemlerde yaşamış olan Jean-Jacques Rousseau'nun toplumsal sözleşmesi arasında ilişki kurulmak istenmiştir. Bu dönemde Mirabeau'nun toplumsal sözleşmeyi Fizyokratik bir doktrin haline getirme çabaları bile mevcuttur. Fakat doğal düzen ile toplumsal sözleşmenin bağdaşmadığını söylemek gerekmektedir. Çünkü doğal olan şeyler için bir sözleşmeye ihtiyaç duyulmamaktadır. Doğal düzeninin bireyleri kontrol eden kanunlar şeklinde ifade edilmesi doğru olacaktır (Özbilen, 2010, 77-78). Fizyokratlar evrendeki doğal düzenin ekonomide de var olduğunu dışardan herhangi bir müdahaleye gerek olmadan kendi kendini dengeleyeceğini ifade etmişlerdir. Bundan kaynaklı olarak da "laissez faire laissez passer" (Burakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) cümlesini ilke edinmişlerdir. Bu kapsamda devletin görünen eli yerine, piyasa mekanizması olması gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca ekonomideki doğal düzenin içerisinde iktisadi denge sağlanarak devletin faaliyet alanının sınırlandırılması gerektiği belirtilmiştir (Egeli, Karakoyun, 2019: 6). Fizyokratlar ekonomik hakları önemsemekle birlikte başlıca önemsedikleri haklardan biride mülkiyet hakkı olmuştur. Mülkiyet hakkı kapsamında toplumsal düzenin daha iyi sağlanacağını savunmuşlardır. Riviere "*Herkes çalışmasının ürünü olan özel mülkiyete doğa yasaları gereği sahiptir. Özel olmayan*

mülkiyet olamaz; özel olmayan bir mülkiyet hakkından söz etmek mümkün değildir” demiştir. Bununla birlikte Fizyokratlar zenginliğin tek kaynağı olarak tarımı görmeleri temelde tarım kapitalizmi gerçekleştirme hedefindedir (Sarica, 1973: 127). Fizyokratların feodal bağlarını koparmış ve vergi yükleri azalmış çiftçilerin serbest bir biçimde tahıl ticareti yapma ve tüccar olarak sistemde var olmaları biçiminde talepleri mevcuttur. Bu taleplerin yerine gelebilmesi için devletin mevcut egemenliği devam etmesi gerektiği pek çok kez ifade edilmiştir. Monarşinin yıkılması halinde ise iktidarı burjuvazi veya aristokratlar ele geçireceğinden dolayı vergi reformunun yapılamayacağı ve çiftçiler için hedeflenen vergi yükünün azalması durumunun söz konusu olmayacağı savunulmaktadır. Bunun sebepleri arasında aristokratların toprak sahibi olmalarından kaynaklı olarak çiftçilerin ödedikleri kiralari düşürmeyeceklerini tezini öne sürmüşlerdir. Burjuvazinin iktidara geçmesi durumunda ise yiyeceklerin fiyatlarının artmaması adına tahıl ticaretinin serbest olmasına karşı çıkacakları ve çiftçilerin bu durumdan da kötü etkileneneği savunmuşlardır (Eren, 2015: 11-12).

3.1 Fizyokrasi’nin Öncüsü François Quesnay

François Quesnay 1694 yılında doğmuştur. Orta gelirli bir ailenin çocuğudur. Tıp eğitimi almıştır ve aslında bir tıp doktorudur. Fizyokrasi okulunun kurucusudur. 1748 yılında kral hekimi unvanını almış 1752 yılında ise direkt olarak Kral XV. Louis’in doktoru olmuştur.

Ekonomi alanındaki en önemli eseri Ekonomik Tablo adlı çalışmasıdır. Çalışmasında bir ülkenin zenginleşmesinin tarım ile nasıl artacağını ifade ederken ticareti kapsam dışı bırakmaktadır. Sınıflar üzerine analiz yapmakta olup klasik iktisatçıların bahsettiği işçiler, toprak sahipleri ve sermayedarların aksine toprak sahipleri, çiftçiler ve zanaatkarlar olarak üç sınıftan bahsetmektedir (Eren, 2015: 16). Quesnay’a göre verimli sınıf olan çiftçiler diğer iki sınıfı beslemektedir. Çiftçilerin topraktan elde ettikleri hasıladan ücretler ve üretim maliyetleri düşüldükten sonra geriye kalan tutar toprağın sahibine verilmektedir. Elllerinde para olan çiftçiler ve toprak sahipleri zanaatkarların ürünlerini alırlar ve bu durumda zanaatkarların da gelirlerini arttırmış olur. Zanaatkarlar ellerine geçen paralar ile tarım ürünleri satın alırlar ve daha önce çiftçi ve toprak sahibinden çıkan para kendilerine geri dönmektedir (Tanrıverdi, 2007: 6, 7). Quesnay her satışın aslında bir satın alma faaliyeti olduğunu ifade etmiştir. Bir malın satılması durumunda malın değeri ölçüsünde para veya bir değerli maden satın alındığını belirtmiştir (Quesnay, 1841: 170).

Quesnay’dan etkilenen insanlardan biri de o dönem Glasgow Üniversitesi’nde çalışan Adam Smith olmuştur. Adam Smith 1764 yılında Paris’e gittiğinde Quesnay’ın fikirlerinden haberdar olmuştur. Fizyokrasi’nin gerçek zenginliği tarım işçilerinin ürettiği, fabrika işçisinin ise steril bir yöntem ile formunu değiştirdiği iddiasında fıkırsel ayrılıklar mevcuttu. Smith ayrıca doğayı değil emeği değer yaratıcısı olarak görmekteydi. Adam Smith’in Britanya’da yaşaması Quesnay’ın tarım sektörü çözümlemelerini benimsemesinin önünde engel teşkil etmiştir (Heilbrober, 2008: 45).

1774 yılında ölen Quesnay sınıf çıkarlarının uyumu ve serbest ticarete toplumsal refahın maksimum olabilmesi adına yapılan çalışmalara da ilham kaynağı olmuştur.

3.2 Turgot ile Devam Eden Süreç

Anne Robert Jacques Turgot 1727 yılında Paris'te doğmuştur. Fizyokratlar ile ilişkisi konusunda farklı görüşler bulunmakta olup literatürde kimi yazarlar Turgot'u Fizyokrat olarak kabul etmekte, kimi yazarlar ise Fizyokrasi ile iç içe olmasına rağmen Fizyokrat olmadığını savunmaktadırlar. Turgot'un önemli iki eseri bulunmaktadır. Bu eserlerden ilki Hoşgörü Üzerine Mektuplar olup diğer önemli eseri ise Zenginliklerin Oluşması ve Bölüşülmesi'dir.

Turgot'un vergilendirmeye dönük pek çok tespiti bulunmaktadır. Toprak sahiplerinin vergilendirilmesi gerektiğini bunun en önemli sebebinin ise net gelir elde edenlerin toprak sahibi olması olarak açıklamıştır. Dolaysız vergilerin tahsilatının düşük maliyetli olduğunu dolaylı vergilerin ise özgürlüğe zarar verdiğini ifade etmiştir. Dolaylı vergilerin tüketim üzerinde bir engel oluşturduğu, devletlerin de dolaylı vergileri toplayabilmek adına harcama yapmaları gerektiğini belirtmiştir. Dolaysız vergilerin bir diğer avantajının dış ticaret kapsamında olduğunu ve yerli tüccarların bu hususta daha kârlı çıkacaklarını söylemiştir. Turgot'un üzerinde durduğu vergi temelli bir diğer husus ise ürünün hangi aşamasından vergi alınacağıdır. Turgot bu konuda net ürün üzerinden vergi alınması düşüncesidir. Quesnay'ın net üründe; ücretlerin, ürünü ortaya çıkarmak adına yapılan harcamaların ve faizin çıkarılması neticesinde vergi alınması gerektiği fikrine karşılık Fizyokratlar arasında farklı düşünceler de var olmuştur (Turgot, 2011: 189-190-194). Son dönemlerde Turgot'un ortaya çıkan bazı el yazmaları olduğu iddiası bulunmaktadır. Bu el yazmaları kapsamında dolaylı vergilere yine birtakım eleştiriler getirmektedir (Berg, Russel, 2020: 983).

1774 yılında Fransa Kralı XVI. Louis, Turgot'u Maliye Bakanı olarak atamıştır. Turgot devlet yardımlarının ve kanuni düzenlemelerin Fransa özelinde üretim ve girişimcilik üzerinde olumsuz etkileri olduğunu savunmuştur. Bu doğrultuda Kral XVI. Louis'e devlet yardımlarının kaldırılması halinde ekonomide olumlu gelişmeler yaşanacağı ve kamu gelirlerinin artacağını belirtmiştir. Bu kapsamda da yeni bir vergi reformu önerisinde bulunmuştur. Vergi reformu taslağı loncaların kaldırılması, tahıllardaki mevcut fiyat kontrolünün kaldırılacağı, ülke içinde yapılacak ticaretteki var olan kısıtlamaların kaldırılacağı gibi öneriler içermektedir. Turgot'un ortaya koyduğu mali temelli reformlar, aristokratlardan ciddi anlamda tepki görmüştür. Aristokratlar aynı zamanda mali politikalar dışında siyasi fikirleri ile ilgili de Turgot'u hedef almışlardır. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na Fransa'nın müdahil olmamasını isteyen Turgot'a halktan da ciddi bir tepki gelmiştir. İngiltere ve Fransa'nın sömürge yarışında İngiltere'nin avantajlı olması ülke içinde bir kesimi rahatsız etmekte ve bundan dolayı Turgot'un tarafsızlık fikirleri eleştirilerin hedefi olmuştur (Trask, 2005: 2-3). 1768 yılından itibaren Fizyokrasi fikrinin düşüşte olması fakat Turgot'un maliye bakanı olarak atanması (bu hususta literatürde farklı adlandırmalar mevcuttur: maliye denetçisi, genel denetçi, maliye nazırı vs) Fizyokrasi'nin kurucusu olan Quesnay'ın ömrünün son dönemlerine denk gelmiş ve Fizyokratlar için büyük bir umut olmuştur (Britannica, 2020). Turgot'un maliyede var olan sorunları giderme çabaları asilzade ve aristokratları dolaylı olarak olumsuz etkileyeceği için Turgot'u devirmek istemişlerdir. Bu doğrultuda Turgot, Kral tarafından görevden alınmıştır. Turgot'un yerine Necker maliye bakanı olarak göreve getirilmiştir. Necker'in görevden alınması da Turgot'unun benzeri olmuş olup asilzadeler onunda görevden alınmasını istemişlerdir ve nihayetinde görevden alınmıştır (Gökdemir, 1961: 43).

3.3 Fizyokrasi Doktrininin Sonraki Mali Süreçlere Etkileri

Fransa'da sanayi üretimine önem veren Kolbertizm düşüncesi tarım sektöründe üretim yapan halkın

tepkisini çekmiştir. Uzunca bir dönemin neticesinde tepkiler artmış ve doğal düzen savunucuları olan Fizyokratların düşünceleri önem kazanmıştır. Liberalizmin başlangıcı olarak kabul gören Fizyokrasi, tarım sektörünün en verimli sektör olduğu düşüncesi ile hareket etmiştir (Hotunluoğlu, Yavan, 2021: 45-47). Fizyokrasi Fransa’da mali anlamda çok zor durumda olan krallığa yeni çözüm önerileri sunmuştur. Aşırı vergilendirmenin tarım sektöründeki kârlılığı azalttığı belirtilmiştir (Charbit, 2010: 117).

Fizyokrasi’nin tarihsel süreçte pek çok siyasal ve mali olayı etkilediği bilinmektedir. Liberalizmin temellerinin Fizyokrasi ile atılması, liberal düşüncenin dünyada yaygınlaşması ve pek çok devlet ve birey tarafından benimsenmesi ile sonuçlanmıştır.

Fizyokrasi fikrinin İngiltere yerine Fransa’da ortaya çıkmasının en önemli sebebi Fransa’nın tarım sektörünün milli gelirdeki payının oldukça yüksek olmasıdır. Devletin ekonomiye müdahalesinin kısıtlanması dahilinde öne sürdükleri argümanlar liberal düşünce sistemi üzerinde etkilidir. Bu kapsamda Fizyokratların “Kral olsaydınız ne yapardınız? sorusuna verdikleri “Hiçbir şey yapmazdım” ve “Devleti kim yönetirdi? sorusuna verdikleri “Yasalar” cevabı temel doktrinin bir özeti durumunda olmuştur (Sarica, 1973: 128).

Fizyokratlar hükümetin faiz oranlarını sabitlemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte toprağa verdikleri önemle belirli kesimlerden takdir toplamalarına rağmen net ürünü toprak sahiplerine atfetmeleri uzun süre tartışılmıştır. Feodal gericilik gibi benzetmeler ile karşı karşıya kalmalarına rağmen 18. yüzyılın sonlarında Fizyokrasi’nin Fransız ekonomisi üzerine olumlu katkıları olmuştur. Örnek olarak 1786 yılında İngiltere ve Fransa’nın ticaret antlaşmalarında tahıl ticaretinin serbest bırakılması adına yapılan kararnamelerde etkin olmuşlardır. Yine 1790 yılında arazi vergileri üzerine yapılan çalışmalar Fizyokrasi fikirleri sayesinde olmuştur. Klasik İktisat’ın Fizyokrasi ile ilişkisinde Adam Smith’in övgüleri kadar bu sisteme ciddi eleştirilerde de bulunduğu bilinmektedir. Ricardo’nun da aynı şekilde Fizyokrasi doktrinine çok ciddi eleştirileri olmuştur (Britannica, 2020).

Fizyokrasinin etkilediği diğer bir alan uluslararası ticaret teorileri olmuştur. Merkantilizm ve Fizyokrasi uluslararası rekabet kapsamında, uluslararası ticareti açıklayan ilk doktrinler olmuştur. Bu fikirlerin ışığında sonraki süreçte Adam Smith’in Milletlerin Zenginliği kitabında mutlak üstünlükler teorisi ile uluslararası ticaret ilk defa bilimsel temeller üzerinde tartışılmıştır (Akın, Karamustafa, Öztürk, 2020: 206).

Fizyokrasi tek vergi sistemi ile de maliyeye farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bu durumu savunanlar sadece bir vergi uygulanmasını savunmakla birlikte ilgili verginin nerden alınması gerektiği ile ilgili görüş birliğine varamamışlardır. Tek bir kaynaktan vergi alınmasının o kaynağı olumsuz etkileyeceği, kamu harcamalarının finansmanı açısından eksiklikler olacağı ve adaletsizliğe yol açacağı konusunda eleştirilere maruz kalmıştır. Fizyokratların sadece tarım sektöründen vergi alınması fikrinin benzer uygulamaları da söz konusu olmuştur. Sonraki süreçte yapısal olarak farklılıklar barındırmakla birlikte pek çok tek vergi sistemi görüşü ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında Arazideki Değer Artışının Esas Alındığı Tek Vergi Sistemi Görüşü, Sermayenin Esas Alındığı Tek Vergi Sistemi Görüşü, Enerjinin Esas Alındığı Tek Vergi Sistemi Görüşü, Hammaddenin Esas Alındığı Tek Vergi Sistemi Görüşü ve Sosyalist birtakım düşünürlerin savunduğu Gelirin Esas Alındığı Tek Vergi Sistemi Görüşü gibi farklı tek vergi sistemleri tartışılmıştır (Kara, 2022: 45-57).

SONUÇ

Devlet olgusunun ortaya çıkışı, devletin sosyal hayattaki yeri ve önemi tartışmaları yeni çağın sonlarında yerini devletin ekonomiye müdahalesinin nasıl olması gerektiği sorusuna bırakmıştır. Bu mesele ile ilgili pek çok görüş bulunmakla birlikte Fizyokrazi düşüncesi ekonomide kendine özgü doğal bir düzenin olduğuna ve devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunmaktadır. Doğal düzen ve ekonomide devlet müdahalesi istenmemesi fikirlerine ek olarak pek çok Fizyokrat, günümüzde bir bütün olarak görülen doktrine katkıda bulunmuşlardır. Tarım sektörünü en verimli sektör olarak görmüşler ve akabinde sadece tarım sektöründen vergi alınmasını savunmuşlardır. Bireylerin yaşadığı coğrafya ve muhatap oldukları devlet yönetiminin fikirleri üzerinde etkili olduğu gerçeği Fizyokratlar için de geçerlidir. Fransa’da milli gelir içerisinde tarım sektörünün payının büyük olması temelde karşılaştırılan en önemli ülkenin İngiltere olması bu görüşlerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Bununla birlikte belirli bir sektöre vergi yükünü yüklemenin o sektörü zaman içerisinde yıpratacağı, adaletsizliğe yol açacağı kamu harcamaları için yeterli finansman kaynağı olmayacağı düşüncelerini özellikle Vauman göz ardı etmiştir. Bununla birlikte büyük toprak sahiplerinin devlet yönetimi ile olan ilişkileri ve bu duruma karşı çıkmaları Turgot’un maliye bakanlığı görevinde uzun süre kalamamasına neden olmuştur.

Fizyokrazi’ye 21. yüzyıldan bakıldığında, aradan geçen yıllarda uygulanan pek çok pratiğin bilinmesinden kaynaklı, doktrinin eksiklikleri görülebilmektedir. Uygulanan vergi sistemlerinin verimliliği, devletlerin ekonomiye müdahalesinin dünyadaki farklı sonuçları veya herhangi bir sektörün en verimli sektör olma iddiası hem gözlemlerle hem de bilimsel bilgiye kolay erişebilme adına kolay analiz edilmekte ve bu kapsamda karşılaştırmalar yapılabilmektedir. Fakat 18. yüzyılda bu çözümlmeleri yapmak ve mali politika önerileri üretmek son derece önemlidir. 18. yüzyıl Avrupa’sında ortaya çıkan bu düşünce sistemi maliye literatürü için büyük anlam taşımakla birlikte sonraki doktrinlere de önemli katkılar sunmuştur.

KAYNAKÇA

Ağdemir, Z. (2019). Fizyokrazi ve Vergiler: Tarihsel Toplumsal Bir Analiz. *Fiscaoeconomia*, 3(2), 161-197. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/727169>

Akın, M. H., Karamustafa, K., & Öztürk, Y. (2020). Uluslararası Ticaret Teorilerinden Destinasyon Rekabetçiliği Modellerine Geçiş: Kavramal Bir Çerçeve. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 203-228. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/basbed/issue/53206/659726>

Alp, S., & Karakaş, A. (2011). Doğal Düzen ve Tek Vergi Denemeleri: Fizyokrat Okul ve Takipçileri. 1-15. <https://silo.tips/download/doal-dzen-ve-tek-verg-denemeler-fzyokrat-okul-ve-takpler-salih-alp-1-adem-karaka>

Berg, R. V. (2021). A critical examination of Chinese influences on Quesnay. In *European and Chinese Histories of Economic Thought* (s.215-229). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780367434496-24/critical-examination-chinese-influences-quesnay-richard-van-den-berg>

Berg, R. V., & Russell, D. (2020). Turgot's Calculations on the Effects of Indirect Taxation. *he European Journal of the History of Economic Thought*, 983-1010. <https://eprints.kingston.ac.uk/id/eprint/46736/1/Van-Den-Berg-R-46736-AAM.pdf>

Britannica, T. E. (2020). Physiocrat. *Encyclopedia Britannica*: <https://www.britannica.com/money/physiocrat>

Charbit, Y. (2010). *The Classical Foundations of Population Thought: From Plato to Quesnay*. Paris: Springer.

Egeli, H., & Karakoyun, F. (2019). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Eğilmez, M. (2022). *Tarihsel Süreç İçerisinde Dünya Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ener, M., & Demircan, E. (2006). Küreselleşme Sürecinde Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 197-218. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/46395>

Eren, G. (2015). Tarımsal Kapitalizm: Fizyokrasi. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 6-23. https://www.academia.edu/38603748/Tar%C4%B1msal_Kapitalizm_Fizyokrasi

Faccarello, G. (2016). Anne-Robert-Jacques Turgot (1727-1781). G. Faccarello, & K. H. D. içinde, *Handbook on the History of Economic Analysis* (s. 1-17). Edward Elgar. https://www.researchgate.net/publication/292720828_Anne-Robert-Jacques_Turgot_1727-1781

Gökdemir, M. (1961). *Siyasal Tarih ve Devletler Hukuku*. Ankara: Ajans-Türk Matbaası.

Günay, E., Türkmen, S., & Özbek, S. (2018). İktisadi Düşünce Üzerinde Doğa Bilimlerinin Etkisi, *Klasik Fiziğin İktisadi Alana İlk Uyarlaması: Fizyokrasi*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 41-66. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/495904>

Hançerlioğlu, O. (2012a). *Felsefe Ansiklopedisi Cilt 1*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hançerlioğlu, O. (2012b). *Felsefe Ansiklopedisi Cilt 2*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Heilbroner, R. L. (2008). İktisat Düşünürleri Büyük İktisat Düşünürlerinin Yaşamları ve Fikirleri. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Hotunluoğlu, H., & Yavan, S. (2021). *Yeni Çağda Vergi ve Mali Olaylar*. Editör: H. Ay, *Düşüncede ve Uygulamada Maliye Tarihi* (s. 45-64). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaymak, M. (2005). Ulusların Tarımsal Zenginliği: Adam Smith ve Fizyokrasi. *Ekonomik Yaklaşım*, 16(54), 1-25. <https://ideas.repec.org/a/eyd/eyjrn/v16y2005i54p1-25.html>

Kara, B. (2022). Tarihsel Süreçte Tek Vergi Sistemi: Türleri İtibariyle Değerlendirilmesi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 27(108), 45-62. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1804062>

Nadaroğlu, H. (2011). *Kamu Maliyesi Teorisi*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Özbilen, Ş. (2011). Kamu Maliyesi. Ankara: Gazi Kitabevi

Pehlivan, O. (2015). Kamu Maliyesi. Trabzon: Celepler Matbaacılık.

Quesnay, F. (1841). Dialogues sur le commerce et sur les travaux des artisans. 2. cilt/Collection des principaux économes.

Sarıca, M. (1973). 100 Soruda Siyasî Düşünceler Tarihi. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Susam, N. (2009). Türkiye'de Uygulanan Maliye Politikaları. İstanbul: Derin Yayınları.

Şen, H., & Sağbaş, İ. (2017). Vergi Teorisi ve Politikası. Ankara: Barış Arıkan Yayınları.

Tanrıverdi, P. (2007). Gelir Dağılımı ve Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı. Denizli.
<https://geris.pau.edu.tr/bitstream/11499/2988/1/P%C4%B1nar%20Tanrıverdi.pdf>

Trask, S. (2005). Fransız Devrimi'nin Gerçek Sebebi Neydi? Liberal Düşünce Dergisi (37), 1-9.
<http://liberal.org.tr/upresimler/makaleler/fransiz-devrimi-gercek-sebebi.pdf>

Turgot, A. R. (2011). Plan for a Paper on Taxation. Alabama: Ludwig von Mises Institute.

Tüleykan, H. (2010). Tarihsel Süreçte Ekonomide Devletin Yeri, Gelişimi ve Yeniden Yapılandırılması. Bütçe Dünyası Dergisi (33), 86-114. https://www.researchgate.net/publication/317259379_Tarihsel_Surecte_Ekonomide_Devletin_Yeri_Gelisimi_ve_Yeniden_Yapilandirilmesi

Yeldan, E. (2022). Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi. İstanbul: İletişim Yayınları.